

موضوع مقاله: الگوی رفتاری با پدر و مادر در خانواده متعالی

استاد راهنما: سیده کفایت البوشوکه

طلبه: فاطمه خلیفاتی

طلبه: رضیه امیری

طلبه: مرجان کشوری

چکیده

خانواده خشت بنای جامعه است، لذا تحکیم بنیان خانواده متعالی عامل مهمی در وجود یک جامعه سالم است. در عصر کنونی در زمینه خانواده با چالش های فراوانی روبرو هستیم که ارکان خانواده را متزلزل نموده، به گونه ای که سلامت روانی افراد به خطر افتاده و در پی آن کارکرد خالص افراد در اجتماع نیز کاهش یافته است. اگر هر یک از اعضاء خانواده با شاخصه های تعالی خانواده و انجام تکالیف مورد نظر قرآن آشنا باشد و آنها را در زندگی به کار گیرد می تواند تضمینی برای تعالی و پایداری خانواده در سطح جامعه باشد. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی – تحلیلی و با استمداد از آیات قرآن کریم به بررسی شاخص های درونی خانواده پرداخته که نقش موثری در سبک زندگی ایفا کرده است.

واژگان کلیدی: قرآن. خانواده، تعالی. رفتار، الگو

مقدمه

خانواده به عنوان واحد بنیادی جامعه، نقش مهمی در شکل گیری شخصیت و رفتار افراد ایفا می کند. الگوهای رفتاری در خانواده می توانند تأثیرات عمیقی بر رشد و توسعه فردی و اجتماعی اعضای خانواده داشته باشند. در این مقاله به بررسی الگوهای رفتاری در خانواده های متعالی و ویژگی های آنها خواهیم پرداخت.

مفهوم شناسی

مفهوم خانواده

خانواده از واژه، خودخواه گرفته شده و خانواده یک اسم مونث است که در حالت جمع به خانواده ها تبدیل می شود بهترین و رایج ترین نظریه اندیشمندان و ادیان به ویژه دین اسلام برای پاسخ به نیاز انسان به جنسی مخالف، ارضای آن در قالب ازدواج است.

مفهوم تعالی

تعالی به معنای برتر و بالاتر است.

راغب گوید تفاعل در آن برای مبالغه است.

تَعَالَ (به فتح لام) فعل امر است از تفاعل یعنی بیا بالا، اصلش آن است که کسی از بالا کسی را که در پائین است ندا کند و بگوید: تَعَالِ.

سپس در اثر کثرت استعمال به معنی «بیا» به کار رفته اعم از آن که ندا شده در بالا باشد یا پائین یا مساوی با منادی، چنان که در اقرب الموارد و مفردات گفته است.

«تعالی» و «توسعه» تغییرات همه جانبه و هماهنگ یک موضوع در جهت خاص است که به افزایش تنوع و گوناگونی ابعاد و اجزای آن و انسجام و یکپارچگی و پیوستگی هر چه بیشتر منجر گردد؛ به گونه‌ای که یک معادله بر تمامی ساختار و تغییرات آن حاکم باشد. (راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، ص ۵۸۳)

بر این اساس، تعالی و توسعه‌ی اجتماعی عبارت از تغییرات هماهنگ و همه‌جانبه‌ی سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه در جهت نیل به هدف خاص و به بیانی دیگر پدیده‌ای هماهنگ و سیستمی برای تغییر کیفی و کمی در نهادهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه بوده و فرایند آن نیز ارتقاء سطح عملکرد در جهتی معین است.

اینجا مفهوم عمیقی «تعالی» که بر پایه‌ی دین تعریف می‌شود در مقابل توسعه قرار دارد. در طول تاریخ «مکتب‌ها»ی مختلفی ظهور کرده‌اند که در این زمینه مفهوم مورد نظر خود را به گونه‌ای خاص شرح می‌دهند. سوسیالیست‌ها، آرمان‌شهری کمونیستی تعریف می‌کنند و بر آن اساس به ترسیم چشم‌انداز خود می‌پردازند و استراتژی و سیاست و برنامه‌شان را مشخص می‌سازند. در غرب، توسعه‌یافتگی یک جامعه مبتنی بر اصول لیبرال‌دموکراسی است که به مثابه «پایان تاریخ» تلقی می‌شود. اختلاف مکتب‌ها به اختلاف تعریف از تحول و در نتیجه تغییر چشم‌اندازها، استراتژی‌ها و سیاست‌ها می‌انجامد و محتوا و برنامه و سازمان را دگرگون می‌سازد. پس محتوا، سازمان و برنامه، تابعی از سیاست و استراتژی و چشم‌انداز و آن هم، تابع نگرش به تحول است.

مفهوم الگو

واژه "الگو" در زبان فارسی به معنای الگو و نمونه یک چیز یا طرحی است که برای الهام بخشی یا راهنمایی در تولید نمونه‌های مشابه به کار می‌رود.

الگو مدل یا یک سلسله قوانین است که با استفاده از آن می‌توان هر چیزی یا قسمتی از یک چیز را تولید نمود. دانش شناسایی الگوها به شناسایی الگو معروف است. الگو در واقع تولید هر چیزی است که با تکرار عجین و سرشته شده باشد. تکرار می‌تواند زیرالگوها یا زیرالگوهای اصلاح شده بر طبق چند قانون ساده داشته باشند

والدین بخشی از زندگی فرزندان را تشکیل می‌دهند و همواره به عنوان الگویی برای آنان محسوب می‌شوند. تقلید کودکان از والدین امری انتخابی نیست، زیرا ماهیت انسان به گونه ای است که به طور طبیعی به این سو قدم بر می‌دارد

آیا تا به حال توجه کرده‌اید که وقتی بزرگ شده‌اید بسیاری از خصوصیات، عادات و عقاید والدینتان را دارید. خوب علتش این است که والدین شما، اولین و مهم‌ترین الگویتان بوده‌اند و اکنون شما برای فرزندانان مهم‌ترین الگو هستید

والدین خوب، حقیقتاً الگوهای مثبت و سازنده ای هستند ولی آیا این موضوع، بدان معناست که همواره والدین، کارها را به درستی انجام می‌دهند و هر چه می‌گویند حقیقت دارد؟ جواب این سؤال منفی است. انسان به گونه ای آفریده شده که از نقص و خطا و اشتباه مبرا نیست ولی به هر جهت خصوصیتی ویژه و اساسی در او نهاده شده است که می‌تواند به عنوان سرمشق و الگو، در نظر گرفته شود.

همانندسازی در زمینه‌های گوناگون از دوران کودکی آغاز می‌شود کودک از ۵ ماهگی به تغییر تقلید حالات و حرکات اطرافیان می‌پردازد و خود را در مسیر هماهنگی و همانندسازی قرار می‌دهد با افزایش سن و تجارب ذهنی، تقلید به صورت آگاهانه صورت گرفته و در حیطه اراده قرار می‌گیرد و با دخالت آگاهی اراده رفتارها تحت کنترل قرار گرفته و جهت مند می‌شود.

در الگوسازی برای کودک از اکسیر محبت استفاده کنید. مثلاً وقتی نماز می‌خوانید به جای اینکه از همسران بخواهید کودک را از بازی باز داشته و از شما دور کند. قبل و بعد از نماز و بر سر سجاده دستی بر سر کودک خود بکشید و او را مورد تقد و محبت قرار دهید.

در کودکی رفتار و عملکرد پدر و مادر نقش بسزایی در چگونگی رفتار و حرکات فرزند دارد و پدران و مادر باید خود مواظب رفتار خویش و نقش بالای آن در الگو پذیری فرزند باشند.

در این خصوص به نکات زیر دقت کنید:

در سازماندهی این مسئولیت خودسازی قبل از دگرسازی مورد توجه است: امیر مومنان (علیه السلام) در این باره می‌فرمایند: من نصب نفسه اماما فليبدأ بتعليم نفسه قبل تعليم غيره؛ آنکه خود را پیشوای مردم سازد پیش از تعلیم دیگری باید به ادب کردن خویش پردازد. (نهج البلاغه، حکمت ۷۳)

۲_ در خانواده اختلاف و دوگانگی به وجود نیاید چرا که در خانواده‌هایی که اختلاف و دوگانگی به وجود می‌آید کودکان در انتخاب راه صحیح و درست دچار اشتباه شده و نخواهند فهمید که روش پدر درست است یا روش مادر. باید رفتار و گفتار شما با هم مطابق باشد کودکان گرچه در سنینی گفتار منطقه و درست را درک می‌کنند اما همچون خود شما غالباً تمایل به پذیرش گفتار درست از کسی که رفتارش مخالف آن است نشان نمی‌دهد. به عبارت دیگر آنان علاوه بر صداقت در گفتار خواهان صداقت طرفدار نیز هستند. قانون عمل به گفتار در تربیت برای نتیجه بخش بودن آن قانونی است که نمی‌توانید به هیچ وجهی از آن شانه خالی کنید. امام علی علیه السلام را ببینید که می‌فرمایند: ای مردم! به خدا من شما را به طاعتی بر نمی‌انگیزم، جز آنکه خود پیش از شما به گذاردن آن برمی‌خیزم و شما را از معصیتی باز نمی‌دارم، جز آنکه پیش از شما آن را فرو می‌گذارم. (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۵)

۴_ در الگوسازی برای کودک از اکسیر محبت استفاده کنید. مثلاً وقتی نماز می‌خوانید به جای اینکه از همسران بخواهید کودک را از بازیش باز داشته از شما دور کند. قبل و بعد از نماز و بر سر سجاده دستی بر سر کودک خود بکشید و او را مورد تققد و محبت قرار دهید.

۵_ به مرور که سن کودک بالا می‌رود پدر و مادر می‌توانند الگوهای مناسب دیگر را به کودک بشناسانند و به این وسیله به او در انتخاب رفتارهای زندگی‌اش کمک کنند. و طبیعی است که هرچه این الگوها مناسب‌تر باشند و از در رسیدن به کمال موفق‌تر است. در این کار از شناختن و شناساندن بهترین الگوهای نظام هستی پیامبر و اهل بیت علیهم السلام به فرزندان خود غافل نشوید. (سلوک علوی] راهبردهای امام علی علیه السلام در تربیت فرزندان]، حسین اسحاقی، ۲۲۲۲ نکته در تربیت، جعفر شیخ الاسلامی)

چنانچه قرآن که برترین کتاب تربیت است در مورد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: لقد کان لکم فی رسول الله اسوه حسنه؛ همانا رسول خدا برای شما سرمشق نیکویی است (احزاب، آیه ۲۱)

مفهوم رفتار

رفتار عبارت از حرکتی است که برای مقابله‌ی بهتر یا همسو شدن و درواقع «مدیریت» شرایط یا اتفاقات پیرامون عرضه می‌شود و به عنوان مفهومی فراگیر، دربرگیرنده حرکاتی از جمله «گفتار، کردار، پندار،

موضع گیری ، اظهار نظر ، عقیده ، انتخاب ، نگرش ، برداشت ، هدف گذاری ، تصمیم گیری و مواردی از این قبیل» است . در واقع رفتار ، تنها ابزار ذاتا (از پایه) در دسترس و تحت اختیار ما برای مدیریت شرایط محسوب می شود که مهمترین میزان این اختیار ، در «نگرش» نمود دارد . این حرکت مدیریتی در نمونه های واضح تر دیگر شامل موارد گسترده ای از «کمک به دیگران تا سوء استفاده از آنها در شرایط خوب یا بد مادی» یا «دفاع یا عدم دفاع از حق در شرایط پایمال شدن حق» می شود (محمودی،مجید،روراست تر بنگریم). رفتارها نیز مزاجی متفاوت دارند و هر کدام می توانند گرمی بخش جسم و روان یا سردی بخش روح شوند . رفتار صمیمانه ، متواضعانه ، و بدون تکبر گرم است ، رفتار خشن ، متکبرانه و ریاکارانه سرد است . برای نشان دادن مزاج رفتارها چند نمونه از رفتارهای مهم را یاد می کنیم :

رفتارهای گرم :

صداقت ، امانت داری ، تواضع ، مهرورزی ، یکدلی ، عفو و بخشش ، شجاعت و تعاون ، دیدار دوستان ، صله رحم ، آشتی و... از رفتارهای گرم هستند و به انسان توان و انرژی می بخشند.

رفتارهای سرد :

دروغ ، تکبر ، کینه ، خیانت ، حرص ، آز ، حسد ، سخن چینی ، غیبت ، بدگویی ، بخل ، ریاکاری ، فردگرایی ، انزوا ، قهر و دوری ، از جمعیت و... از رفتارهای سرد هستند و انسان را دچار ضعف و بی حالی و افسردگی می کنند

(<http://www.tebyan.net>)

الگوهای فردی یا علمی رفتاری با پدر و مادر

خانواده های متعالی معمولاً دارای ویژگی های خاصی هستند که آن ها را از دیگر خانواده ها متمایز می کند. این ویژگی ها شامل موارد زیر است: خانواده متعالی خانواده ای است که بر اساس اصول و ارزش های الهی شکل گرفته باشد و زندگی افراد را در جهت طاعت الله سوق دهد.

قدر و ارزش آن نزد اعضای خانواده روشن باشد به اهمیت چند بعدی آن توجه و التزام عملی داشته باشند خانواده متعالی خانواده ای است که بر اساس اصول و ارزش های الهی شکل گرفته باشد و زندگی افراد را در جهت طاعت الله سوق دهد.

قدر و ارزش آن نزد اعضای خانواده روشن باشد به اهمیت چند بعدی آن توجه و التزام عملی داشته باشند.

ترویج ارزش‌های اخلاقی: این خانواده‌ها ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت، همدلی و مسئولیت‌پذیری را در اعضای خود ترویج می‌دهند.

توجه به سلامت روانی: خانواده‌های متعالی به سلامت روانی اعضای خود اهمیت می‌دهند و در صورت نیاز از مشاوره و حمایت‌های روانی استفاده می‌کنند.

الگوی های معنوی رفتاری با والدین در خانواده متعالی

الگوهای معنوی رفتاری در خانواده متعالی به مجموعه‌ای از رفتارها، ارزش‌ها و باورهای اطلاق می‌شود که به تقویت روابط خانوادگی و ایجاد محیطی سالم و مثبت در خانواده کمک می‌کند. در زیر به برخی از این الگوها و ویژگی‌ها اشاره می‌شود:

۱. محبت و احترام متقابل

محبت و احترام به یکدیگر از ارکان اصلی هر خانواده متعالی است. اعضای خانواده باید احساس کنند که مورد محبت و احترام قرار دارند.

۲- ارتباط مؤثر

ارتباط باز و صادقانه میان اعضای خانواده ضروری است. این ارتباط باید شامل گوش دادن فعال و بیان احساسات باشد.

مثال: برگزاری جلسات خانوادگی برای بحث در مورد مسائل و احساسات.

۳. تعاون و همکاری

اعضای خانواده باید در انجام کارها و مسئولیت‌ها همکاری کنند و به یکدیگر کمک کنند.

مثال: تقسیم وظایف خانگی و همکاری در پروژه‌های مشترک.

۴. ایجاد ارزش‌های مشترک

خانواده‌ها باید ارزش‌ها و باورهای مشترکی داشته باشند که بر رفتارها و تصمیم‌گیری‌های آن‌ها تأثیر بگذارد.

مثال: برگزاری مراسم‌های خاص مذهبی یا فرهنگی که به تقویت هویت خانوادگی کمک کند.

۵. مدیریت تعارض

هر خانواده‌ای ممکن است با تعارضات مواجه شود. مدیریت صحیح این تعارضات می‌تواند به تقویت روابط کمک کند.

مثال: استفاده از تکنیک‌های حل مسئله و مذاکره برای رسیدن به توافق.

۶. نقش‌پذیری و الگو بودن

والدین باید به عنوان الگوهای رفتاری برای فرزندان خود عمل کنند و ارزش‌های مثبت را به آن‌ها منتقل کنند.

مثال: نشان دادن رفتارهای اخلاقی و معنوی در زندگی روزمره.

۷. توجه به رشد فردی و جمعی

خانواده باید فضایی فراهم کند که هر یک از اعضا بتوانند به رشد فردی و جمعی دست یابند.

مثال: تشویق فرزندان به تحصیل و دنبال کردن علایق شخصی.

۸. تقویت روحیه معنوی

خانواده‌های متعالی معمولاً به جنبه‌های معنوی زندگی توجه دارند و سعی می‌کنند با انجام فعالیت‌های معنوی، روحیه اعضای خانواده را تقویت کنند.

مثال: شرکت در فعالیت‌های اجتماعی، خیریه و کمک به دیگران.

نتیجه

خانواده‌های متعالی با ایجاد الگوهای رفتاری مثبت و مؤثر، نه تنها به رشد و توسعه فردی اعضای خود کمک می‌کنند بلکه به تقویت جامعه نیز می‌پردازند. با توجه به اهمیت خانواده در شکل‌گیری شخصیت افراد، توجه به الگوهای رفتاری در این نهاد اجتماعی ضروری است. ایجاد و ترویج این الگوها می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و روابط اجتماعی افراد کمک کند.

در نهایت، هر خانواده می‌تواند با شناخت و پیاده‌سازی این الگوها به یک خانواده متعالی تبدیل شود و به سلامت روانی و اجتماعی اعضای خود کمک کند. یافته‌ها حاکی از آن است که: ۱. محبت مهمترین عامل سلامت روح و عدم آن موجب ناهنجاری‌های روانی است؛ ۲. همدلی در خانواده سبب تفاهم و درک موقعیت و شرایط روحی و جسمی افراد می‌شود؛ ۳. بیان مشکلات با فرزندان و مشارکت دادن آنها در سختی‌ها و تلاش برای پیدا کردن راه حل مناسب، تأثیر بسزایی در افزایش روحیه صبوری و مقاومت در فرزندان دارد؛ ۴. رعایت عفاف و حریم داری در خانواده از مهم‌ترین وظایف افراد خانواده و از شاخصه‌های خانواده متعالی به

شمار می آید؛ ۵. خوش رویی و خوش اخلاقی اعضای خانواده با یکدیگر موجب آرامش و گرمی کانون خانواده می شود و پایه های این کانون مقدس را محکم می سازد؛ ۶. صداقت از جمله مواردی است که در فضای خانواده متعالی اعتماد اعضا نسبت به همدیگر را جلب خواهد کرد و کینه ها و کدورت هایی که از بی اعتمادی ها و بی صداقتی ها منشا می گیرند برطرف می شود؛ ۷. احترام متقابل در محیط خانوادگی از اصول مهمی در استحکام و پابندی به روابط در خانواده است.

منابع ماخذ

*قرآن

*نهج البلاغه

۱- معین، محمد، فرهنگ معین، ناشر موسسه انتشاراتی امیر کبیر (تهران) ۱۳۸۶

۲- ماهنامه قرشی بنابی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۳۷.

۳- طریحی نجفی، فخرالدین، مجمع البحرين، ج ۱، ص ۳۰۲.

۴- شرتونی، سعید، اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، ج ۳، ص ۶۳۴.

۵- راغب اصفهانی، حسین، المفردات فی غریب القرآن، دفتر نشر الکتاب، چاپ دوم، ص ۵۸۴

۶- مجله، فرهنگی-تحلیلی سوره اندیشه، پایگاه اطلاع رسانی رجا

۷- توسعه و مبانی تمدن غرب، سید مرتضی اوینی، سال نشر، ۱۳۹۵

۸- کتاب س ے محمودی مجید، رواست تر بنکریم، مهمترین گام برای اصلاح رفتار، حیوان گذشته و خلق
معجزه سال چاپ ۱۴۰۱ ما ناشر عصر قلم

۹- <http://www.tebyan.net>

۱۰- سلوک علوی (راهبردهای امام علی علیه السلام در تربیت فرزندان، حسین اسحاقی ۲۲۲۲
نکته در تربیت، جعفر شیخ الاسلامی

۱۱- سایت ، رفتار، ویکی پدیا، دانشنامه